

~~277 M 83~~

~~280~~
~~H 17~~

DAGBOEK,

GESCHREVEN

GEDURENDE EEN VERBLIJF OP JAVA,

VAN HET JAAR 1827—1830,

DOOR

L. H. W. BARON VAN AYLVA RENGERS.

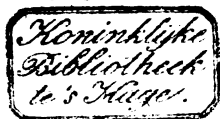
UIT HET OORSPRONKELIJK FRANSCH HANDSCHRIFT VERTAALD.

Overgedrukt uit het Tijdschrift:

BIJDRAGEN TOT DE KENNIS DER NEDERLANDSCHE
EN VREEMDE KOLONIËN,

BIJZONDER BETREKKELIJK DE VRIJLATING DER SLAVEN.

Jaargang 1844—1846.

Na wat uitgerust te zijn, en ons in- en uitwendig versterkt te hebben, zetteden wij onzen togt voort. Wij kwamen door een wél bebouwd land, hetwelk zeer bewoond scheen, doch bijzonder heuvelachtig was. Te vier uren 's namiddags kwamen wij te *Tjanjor*, en stegen ten huize van den heer HOLMBERG VAN BEERFELD, resident der Preanger-regentschappen, af. *Tjanjor* is eene fraaije plaats; zij is goed gebouwd en wél onderhouden. Het is eene zeer bevolkte negerij en de omstreken zijn bekoorlijk. Ook bevindt er zich eene stoeterij van het Gouvernement, waarin ik zeer fraaije Persische en Arabische paarden zag.

De bevolking van dit land kan men, eigenlijk gezegd, niet Javaansch noemen. Zij is oorspronkelijk van *Sunda*, en verschilt wezenlijk van de echte Javanen in karakter, gewoonten en taal. De menschen zijn er arbeidzaam en vlug van begrip; zij zijn niet van die onbekommerde zorgeloosheid, die wanhopige traagheid van ligchaam en geest der bewoners der Oosterlanden, of der landen, die van het Gouvernement onafhankelijk zijn. De Sundas zijn in het algemeen wélgemaakt, hunne leest kondigt meer kracht aan, dan die der overige bewoners van *Java*. Ook de kleeding verschilt. Allen, vrouwen en jonge dochters zoowel als mannen, gaan naakt van het hoofd tot op den gordel; hetwelk men alleen in de Preangerlanden aantreft. Ook vindt hier nog de bijzonderheid plaats, dat er geene Chinezen zijn, die anders in grooten getale aangetroffen worden. Tot dit land is hun de toegang geweigerd.

Daar de grond er van eene bij uitstek groote vruchtbaarheid — en het buitenlandsch vervoer zeer moeijelijk is, zijn er de eetwaren zeer goedkoop, vooral die, welke op bevel van het Gouvernement geteeld worden; omdat de handen-arbeid er niets kost, vermits de bevolking voor rekening van het Gouvernement, bij corvijen werkt. De Resident heeft mij gezegd, dat men er 2 ponden rijst voor één cent, één pond koffij voor twee cent, en één pond arrow-root voor twee cents heeft. Moesvruchten zijn zeer zeldzaam. Het rundvleesch is slecht; maar men eet er veel reebokken, wier vleesch voortreffelijk is en die er in overvloed zijn. Men berekent, dat deze Residentie in doorsnede jaarlijks 100,000 pikols of balen koffij levert. Dit maakt 12,500,000 ponden (oud gewigt) uit. Thans is men bezig, er de geforceerde indigo-cultuur, voor rekening van het Gouvernement, in te voeren. Men zal jaarlijks 650,000 ponden indigo, tegen $f0.82$ het pond kunnen leveren. Tot dus ver konden de particulieren, die zich met deze soort van industrie onledig hielden, de indigo niet minder dan tegen $f 2$ het pond leveren en hadden door dezen tax reeds den prijs doen dalen, dien de Engelschen er tot hertoe in Bengalen voor ontvingen. Het is wel jammer, dat gebrek aan bevolking verhindert om voordeel te trekken uit eene groote streek lands dezer Residentie, welke ten zuiden gelegen is. Vier vijfde deel is nog ongebruikt, en zou schatten kunnen opbrengen. Thans wandelt er de rhinoceros, en jaagt er de tijger op de ontelbare heiren van herten en reebokken, waarmede de bosschen bevolkt zijn.

In de beddingen der rivieren van dit land vindt men fraaije cornalijn- en agaatsteenen. De inboorlingen weten die op eene eenvoudige en spoedige wijze te slijpen. Ik heb er van die, welke ik gaande weg verzamelde, laten slijpen. Er bevinden er zich onder, die zoo fraai zijn, als men maar wenschen kan. Wanneer men zich de moeite geeft om de steenen zelf te gaan verzamelen, kost het snijden van een halssieraad, met twee oorbellen niet meer dan *f*2.50; de eenige moeilijkheid is om een genoegzaam aantal steenen van dezelfde kleur te vinden. Intusschen is daartoe ook niets dan geduld noodig.

Het was niet ver van *Tjanjor*, dat de Resident mij eene plaats toonde, die getuigenis gaf van de verwonderlijke kracht van den tijger. In eene eenigzins afgelegene omheining, bevond zich eene Javaansch woning, waarbij een paardenstal was. Een koningstijger vond middel om binnen de omheining te komen, greep een paard uit den stal, sleurde het weg, sprong met zijn' buit de bamboesen palissaden, die de omheining uitmaakten, over, en maakte zich uit den voet. Gezegde palissaden waren omtrent 8 voeten hoog en slechts 4 of 5 voeten van den stal verwijderd, zoodat de tijger geen' aanloop nemen kon, maar den sprong met vasten voet nemen moest. Men kon intusschen zien, dat hij met een' klauw de heining boven op geraak had, oogenschijnlijk om zich in den sprong te ondersteunen. Inmiddels is het ook waar, dat de Javaansche paarden veel kleiner zijn dan de Europesche, en dat de tijgers op *Java* verbaazend groot zijn. Tijgers van zes en zeven voeten

lengte zijn niet zeldzaam, en ik heb van *Tjanjor* de huid van een konings-tijger meêgebracht, die in de zon gedroogd was en dus veel van zijne lengte verloren had, doch die desnietteenstaande nog zeven voeten lang was, de staart niet medegerekend.

Op den 23sten vertrokken wij naar *Bandong*. De weg heeft hier meer afwisseling, maar het land is nog steeds zeer bergachtig. Telkens hadden wij een voorspan van buffels noodig om de paarden in het optrekken van het rijtuig te hulp te komen. Wij passeerden de rivier *Tjie-sokkan*, die eene breedte van 50 tot 60 schreden heeft, over eene fraai getimmerde brug, die enkel door inboorlingen was opgeslagen. Over de rivier *Tjie taram*, welker stroom minder snel is als men zulks gewoonlijk in dit bergachtige land ziet, ligt eene drijvende brug, als eene schipbrug. Zij bestaat uit 5 vlotten, van bundels *bamboes*, die aan de bovenzijde de gedaante van voorstevens van schepen hebben. Deze bundels, 25 voeten lang en 8 voeten breed, zijn met elkander door *rottang*-banden vereenigd en bedekt met een kleedsel van gespleten bamboes, gevlochten als eene mat. De geheele brug kan eene lengte van 70 voeten gehad hebben. Zeer lange en sterke *rottangs* hielden de drijvende bundels vast aan boomstammen aan beide boorden der rivier. — Te *Radja-matalem* trokken wij langzaam eene rivier over, door middel van eene praam of pont, die niet anders dan een groote bundel *bamboes* was. De lijn of koord, die van den eenen oever naar den anderen gespannen was, om de praam over te halen, was van *rottang* en kan

eene lengte van 80 voeten gehad hebben. Om deze twee overgangsmiddelen daar te stellen had men geene andere materialien gebezigd dan *bamboes* en *rottang*.

Terwijl ik mij met het Hoofd van het dorp *Radja-matalem* onderhield, vroeg ik hem, of de tijgers hier niet dikwijls menschen wegroofden? waarop hij antwoordde: »in deze maand zijn wij gelukkig geweest; wij missen er tot nog toe slechts drie.» Intusschen waren wij nog slechts op $\frac{3}{4}$ in de maand gevorderd. Wanneer men nu bedenkt, dat de tijgers zoo veel mogelijk de groote wegen vermijden, hoe vele menschen moeten dan niet op meer afgelegen plaatsen hunne prooi worden. Men mag hier naar aannemen, dat het getal van 1800, op hetwelk men de personen aanslaat, die in doorsnede over geheel *Java* jaarlijks hun ten buit vallen, veel te laag berekend is. En desniet-tegenstaande heeft de Commissaris-generaal *DUBUS* de premie van *f* 25, die het gouvernement op een' tijgerkop gesteld had, tot op *f* 2.50 verminderd. Nu acht men het niet meer de moeite waardig, ze te gaan opzoeken en zijn leven te wagen door er jagt op te maken.

Te *Bandong* logeerden wij bij den Regent-inboorling, die den rang van Adipatty heeft, in *Holland* zou men zeggen, Staatsraad in buitengewonen dienst. Wij troffen er de heeren *NAGELL*, *MALDEGHEM*, *YOUNG* en *FISCHER* aan, alle controleurs der koffij-plantagiën; zij waren op hunne tournées en bevonden zich hier toevallig te zamen. *Bandong* is gelegen in eene heerlijke vlakte, van 10 tot 12 uren lengte en bijna even zoo veel

breedte, de hoogste van geheel *Java*. De gematigde luchtgesteldheid veroorlooft er eene zeer onderscheidene cultuur. De koffij, de rijst en het katoën groeijen er naast de maïs en de aardappelen. Ik heb er een geheel veld met boekweit gezien, in vollen bloei en in zeer goeden toestand, en het welgelukken dezer plant bevestigt, naar mij toescheen, hetgeen ik boven gezegd heb, aangaande de verschillende soorten van cultuur voor welke *Java* vatbaar is, wanneer men de ligging van den grond in het oog houdt. Een' geheelen dag hebben wij deze landstreek doorkruist, zonder genoodzaakt te zijn de kap van het rijtuig op te zetten; zoo gematigd is hier de warmte. Het is de weërgesteldheid van *Gelderland* in de maand Julij. In dit gedeelte van het land heeft men eene groote menigte herten en reebokken. Zij zijn zeer fraai en van een groot soort, bruin- bijna zwartharig en van zwaar gewei voorzien. Er zijn er, die aan de schoft vier voeten hoog zijn. Dikwijls rigt de Regent van *Bandong* groote jagtpartijen aan. Men jaagt de herten met paarden, die tot dit oogmerk afgerigt zijn. Maar dikwijls, wanneer men meent een hert te vervolgen, stoot men op een' rhinoceros, die in groot aantal in het zuiden aanwezig zijn, of men ziet zich tegenover een' tijger, die hier overal aangetroffen wordt. Het Regentschap van *Bandong* is het fraaiste van die der Preangers. De Regent Adipatij heeft *f* 200.000 inkomen van zijne landen. Hij leeft dan ook als een vorst. — Den 24 Augustus kwamen wij, tegen den avond, te *Sumadang*, eene andere hoofdplaats van een der Regentschappen van *Preanger*, aan, en namen onzen intrek bij den Regent KOSOEMO-JODA,

die ons bij uitnemendheid wel ontving. Wij troffen er den Controleur der koffij-plantagiën den Heer *** aan, die van zijne tournée in het zuiden terug kwam. 's Anderendaags des morgens vroeg een tourtje in de omstreken doende, bezochten wij zekeren Heer **ERMATINGER**, een' Zwitser van geboorte, die zich sedert 50 jaren op *Java* bevond en van welken tijd hij er meer dan 40 jaren in dienst van het Gouvernement had doorgebracht. Hij was nu op pensioen, en had deze afgelegene plaats uitgekozen, om er zijne dagen in stilte te eindigen, levende als een inlandsch opperhoofd.

In het Zuidelijke gedeelte van dit Regentschap bevindt zich de verschrikkelijke vulkaan, die in het jaar 1827 door eene verbazende uitbraking vele mijlen gronds met zijn gistend slijk ter hoogte van verscheidene voeten overstroomd heeft. De brandende hitte dezer slijk-massa heeft, volgens het getuigenis van den Regent, duizende menschenlevens gekost; maar die er aan ontkomen waren, hadden het gevaar weldra vergeten, en, gebruik makende van de buitengewone vruchtbaarheid van den nieuwen grond, er zich op nieuw gevestigd, en waren wederom, en met zeer goed gevolg, begonnen hunne plantsoenen aan te leggen.

Hier nog een verhaal hetwelk de Heer Controleur *** mij heeft medegedeeld. Toen hij zich kort geleden in het zuiden van *Java* tegenover het eiland *Noessa-Kambongan* bevond, was hij gelogeerd geweest bij eenen Officier van gezondheid, die tot een' militairen post op die plaats behoorde, maar, met eene Europeische vrouw getrouwd zijnde, verkozen

had, een huis op eenen kleinen afstand van gezegen post te bewonen, ten einde niet in eene gesloten schans te moeten verblijven. Eens op een' avond had de Officier zich met zijne vrouw en den Heer Controleur aan tafel, aan het souper, bevonden, terwijl het eenig kind van den Officier in eene belendende kamer sliep, en alle deuren en vensters, zoo als dit altoos in dit land gebruikelijk is, open waren. Op eens springt een koningstijger in de kamer over de tafel heen en valt, in den anderen hoek van het vertrek neer. Alle vlogen met een ijsselijken schrik op van hunne stoelen; de vrouw ijlt naar de wieg van haar kind. De tijger, of uit schrik van zich in eene beslotene plaats te bevinden of misschien verblind door het schitterende licht der lamp, die op tafel brandde, of mogelijk van spijt een door hem bedoelden greep gemist te hebben, kroop nu langs den grond achter de vrouw heen, glipte onder de wieg door, op hetzelfde oogenblik dat de vrouw er het kind uithaalde, om het in haren schoot te verbergen en middelerwijl deze met haren kostbaren schat de kamer uitvloog, klouterde hij, als eene kat, tegen den wand, die van gevlogten *bamboes* gemaakt was, op, stak zijn kop door een hoek van het dak, hetwelk slechts met riet gedekt was, en verdween, zonder eenig ander leed dan den ijsselijken schrik veroorzaakt te hebben. Ik geef het verhaal zoo als het mij is medegedeeld; men heeft mij de waarheid er van plegtig verzekerd. Ik voor mij zie er ook niets ongelooflijks in.

De omstreken van *Sumadang* zijn bergachtig; de